

Другий варіант передбачає подвійну сюжетну постановку. Цим завданням, власне, закінчується академічне навчання і починається перехід до самостійного вирішення художнього образу — створення дипломної картини. Така переддипломна постановка є дуже важливою. Побутовий сюжет постановки: поряд з немолодою жінкою, яка сидить на лавці і в'яже на спицях, присів солдат, молодий хлопець, котрий приїхав додому у відпустку. Між ними точиться бесіда.

Постановка буде створюватися на контрасті портретних характеристик персонажів, на живописному поєднанні одягу, що має багаті колористичні можливості. Оскільки це завдання підсумкове, в роботі над етюдом студент повинен виявити свою професійну підготовку: уміння вільно користуватися пластичними можливостями і художньо-виразальними засобами при вирішенні сюжетної композиції, побудувати постаті великими живописними плямами, надати персонажам портретних характеристик засобами живопису, віднайти колорит постановки в цілому.

Обидва завдання мають бути виконані на належному професійному рівні і засвідчити готовність студента до написання дипломної роботи.

Віктор Кириченко

доцент кафедри графічних мистецтв НАОМА,
заслужений художник України

Майстерня вільної графіки

У світовій системі культури образотворче мистецтво і зокрема графіка посідає одне з чільних місць. Суспільну роль сучасного графічного мистецтва, виплеканого на національному ґрунті, важко переоцінити. Сьогодні в Україні забезпечення організації мистецького середовища пов'язується передусім з Національною академією образотворчого мистецтва і архітектури, де кафедра графічних мистецтв і майстерні вільної графіки є своєрідною мистецькою лабораторією, творчо-навчальною базою дослідницько-експериментаторських пошуків.

Історія української графіки сягає глибини віків і бере свій початок з XI—XII ст. Пригадаємо такі рукописні книги, як “Остромирове Євангеліє” (1056–1057), “Ізборник Святослава” (1073), “Юрійське Євангеліє” (1120–1128) та ін. Історія ж друкарства, зокрема поява перших друкованих творів в Україні — молодша. Друкарство виникло в XV ст.: 1460 року з'явилася друкарня Степана Дропана, а в 1574 році побачили світ передруки Івана Федорова “Апостол” і “Буквар” у Львові.

Створення перших графічних робіт — естампів — починається з розвитку гравюри на дереві та міді. Досить показовими є такі гравюри

невідомих авторів, як “Заставка з Требника” (1606), “Кінний портрет гетьмана Петра Сагайдачного” (1622), роботи граверів Іллі і Прокопія. А процес формування національної школи граверства кінця XVII—середины XVIII ст. продовжують знамениті майстри О. і Л. Тарасевичі, І. Щирський, Н. Зубрицький, Г. Левинський та інші.

Становлення ж академічної освіти й української графічної школи пов'язане з іменами таких відомих митців-педагогів Української академії мистецтва, як Г. Нарбут, С. Налепінська-Бойчук, І. Плешинський (1917).

Історія виникнення української станкової, пізніше — вільної, графіки зовсім юна, вона веде відлік з часу закінчення Другої світової війни (1945). З 1930 по 1945 рр. у Київському художньому інституті графічного факультету не існувало. Внаслідок нелогічних та недоцільних реформ його було переведено до тодішньої столиці України — Харкова і влито у Харківський поліграфічний інститут (1930).

Сприятливі умови для відродження графічного факультету в Києві склалися у повоєнний період у зв'язку з поновленням діяльності та уточненням структури художнього інституту. Це був час, коли відкривалися нові можливості для втілення різних реформ, цікавих ідей та змін. Окрім того, посилювався інтерес студентів живописного факультету до графічних мистецтв, навіть створювалися графічні дипломні роботи студентами-живописцями. Чи не найважливішим чинником щодо розвитку графічних мистецтв в інституті стало викладання на живописному факультеті видатного художника-графіка і педагога Василя Ілліча Касіяна.

Поява дипломних робіт, виконаних у графічних техніках, особистий мистецький вплив В. Касіяна та сприятливі для реорганізації навчального процесу обставини зумовили утворення графічної майстерні, згодом — відділення при живописному факультеті, а потім й окремого графічного факультету, який очолив В.І. Касян. У зв'язку з цим наведемо нотатки свідка тих подій, професора І.Селіванова: “Інститут повернувся до Києва 14 липня 1944 року. У жовтні 1945 року відбувся захист дипломних робіт, у тому числі графіків... Це був перший повоєнний випуск художників-графіків... 1946 року був здійснений перший повоєнний набір абітурієнтів на графічні відділення живописного факультету... Цей рік і став роком становлення графічних мистецтв КДХІ... У 1948 році в інституті була створена майстерня станкової графіки”.

За час розвитку мистецтва графіки в інституті від року закінчення Другої світової війни навчально-творчий процес у Київському художньому інституті (тепер Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури) очолювали: в 1945–1963 рр. — професор О.С. Пашенко (у 1945–1948 — майстерня графіки при живописному факультеті, з 1948 — майстерня станкової графіки факультету графічних мистецтв); у 1963–1985 — професор І.М. Селіванов; з 1985 року і дотепер керівником майстерні є професор, народний художник України, ректор НАОМА

А.В. Чебикін. З 1993 року в академії діє ще одна майстерня станкової графіки під керівництвом професора М.І. Компанця.

Талановитий митець і досвідчений організатор художньо-творчого процесу, народний художник України, член-кореспондент Академії мистецтв СРСР Олександр Софронів Пашенко, очоливши майстерню станкової графіки від початку її створення, заклав творчо-методичні підвалини, на основі яких будувалося мистецтво станкової картини у графіці.

Олександр Софронів народився у 1906 році на Вінниччині. З 1928 року він навчався у Київському художньому інституті. Його творча особистість формувалась у непростий для українського мистецтва період 20-х – початку 30-х років. “У стінах художнього інституту, — зазначав П.І. Говдя, — точилась гостра ідейна боротьба. Крім професорів, що скеровували молодь на шлях реалістичної творчості, тут викладали художники-формалісти... Потрібно було мати... переконане розуміння правди життя як основи мистецтва”. Це добре усвідомлював О. Пашенко, працюючи з природи, виїжджаючи до сіл, будов на Дніпрі та ін.

О. Пашенко був одним з перших серед художників України, які почали працювати в техніці кольорової ліногравюри. Він приділяв їй значну увагу протягом усього творчого життя. Його внесок у розвиток цієї техніки в українському естампі — досить вагомий. Кольорові ліногравюри О. Пашенка властиві певна декоративність, яскраві контрастні тони, лаконізм та узагальненість форми, тобто якості, що становлять специфіку кольорової ліногравюри. Цінним внеском у розвиток та збагачення графічних технік стали також акварелі й кольорові офорти митця.

Надзвичайно важливим для формування національної графічної школи є той факт, що у професора О.Пашенка як керівника майстерні станкової графіки виховувалося багато молодих художників, більшість з яких згодом стали визначними діячами мистецтв, окрасою української культури. Серед них І.М. Селіванов, В.С. Куткін, О.Г. Данченко, М.О. Кириченко, О.Ф. Фіщенко, М.О. Родін, В.В. Панфілов, О.І. Губарев, М.Т. Попов та багато інших.

З 1963 року майстерню очолив Іван Михайлович Селіванов — учень, пізніше асистент професора О. Пашенка. Наслідуючи учителя, І. Селіванов так само найбільше зацікавлення виявляв до техніки кольорової ліногравюри — мабуть найпоширенішої техніки в Україні у післявоєнні роки. Як відомо, за доби соцреалізму головною темою українського естампу була тема сучасності, сьогодення, реалістичного зображення трудових досягнень народу, оспівування величі держави і т. п. Також українські майстри охоче зверталися і до історичної тематики. Одна з краших праць І. Селіванова у цьому жанрі — серія ліногравюр “Арсенальці”. Доволі своєрідно, лаконічно, значною мірою символічно вирішена тема характеризує автора як митця з чітко виявленим індивідуальним художницьким почерком. Його композиції, виразні, глибоко змістовні, художньо довершені.

Своєю педагогічною діяльністю І. Селіванов не лише продовжив традиції майстерні, а й вибудував оригінальну навчальну програму на глибоко академічній основі з аналітичним вивченням композиції, підготував необхідні матеріали для підручника. Велика увага у керованій ним майстерні приділялась академічному рисунку й живопису. Упродовж довгих років викладання Іван Михайлович Селіванов виховав плеяду відомих українських митців і викладачів, котрі і сьогодні продовжують плідно працювати. Такими, зокрема, є Г.Г. Варакін, І.М. Кириченко, В.В. Крижанівський, Ю.К. Кутилов, Ю.Т. Ларіонов, В.В. Нікітін, В.Д. Сергєєв, В.Ю. Скакандій, А.В. Чебикін та ін.

За часів існування радянської системи панівним напрямком у мистецтві був соціалістичний (ортодоксальний) реалізм, натуралізм (іноді з деяким послабленням у ліричну сферу). Проте, незважаючи на такі несприятливі, здавалося б, умови, були закладені міцні підвалини для професійного розвитку графічної школи. Більше того, сама потреба у наявності високохудожніх ідеологічно-реалістичних творів сприяла розквітові усіх графічних технік — з їхньою яскраво вираженою контрастністю, іноді — плакатністю (особливо в ліногравюрі), чітко окресленою образністю, композиційною продуманістю головних “ідеологічних” акцентів, а також широкими можливостями тиражування. Тому, незважаючи на ідеологічний тиск тоталітарної системи, графічна школа розвивалася, змінювалась, міцніла та виховувала висококваліфікованих майстрів мистецтва.

Попередній етап розвитку української графічної школи став тим ґрунтом, на якому розквітло нове, сучасне українське графічне мистецтво в усій його розмаїтості.

З 1985 року майстерню станкової (з 1992 — вільної) графіки очолює Андрій Володимирович Чебикін, професор, ректор НАОМА, президент Академії мистецтв України, народний художник України. Того ж року на викладацьку роботу до майстерні А. Чебикіна було запрошено М.І. Компанця, котрий згодом, у 1993 році, очолив новостворену, другу майстерню вільної графіки. 1996 року викладачем керованої А. Чебикіном майстерні став її вихованець В.М. Кириченко. При цій майстерні також здійснюється підвищення кваліфікації асистентів-стажистів.

Визнаний майстер техніки офорту, А. Чебикін працює в галузі станкової і книжкової графіки, монументально-декоративного мистецтва. Свої знання і вміння виклав у навчальному посібнику “Техніка офорту” (1978, співавтор — Н. Богомольний). Висока мистецька культура, композиційна довершеність, імпровізаційність, розкутість, блискучий артистизм — такими категоріальними епітетами означають його мистецький доробок колеги й мистецтвознавці. Твори художника знаходяться у музейних та приватних колекціях не лише України, а й багатьох країн світу.

Саме на час, коли А. Чебикіну випало керувати майстернею, припав період ідеологічних, політичних та соціальних змін у житті на-

шого суспільства. Переосмислення минулого, радикальні дії і реформи, усвідомлення власної мистецької та національної самобутності — все це стало поштовхом до суттєвого оновлення навчального процесу. Відроджується принцип вільності художньої творчості, зростає значення творчої індивідуальності та неповторності, вивчаються, осмислюються першоджерела українського народного мистецтва як найважливішого духовного чинника в художній освіті України; відроджуються закладені у 1920-ті роки педагогічні методи підготовки митця; розширюється та урізноманітнюється кількість персональних майстерень; зрештою, відбувається перехід до європейської системи освіти.

Очолена професором М.І. Компанцем у 1993 році персональна навчально-творча майстерня подала саме внаслідок реформаторських перетворень в академії. Учень Г.В. Якутовича, автор численних станкових графічних творів, майстер книжкової графіки, видавець (вихованець майстерні книжкової графіки КХІ), М. Компанець — викладач, самотворчість і світогляд якого мають безперечний вплив на свідомість майбутніх митців. Влучно охарактеризовано принципи побудови навчального процесу в його майстерні у виданні "Українська академія мистецтв": "Провідний творчий метод у навчальній майстерні — індивідуальний підхід до кожного студента з урахуванням його творчих здібностей, обраного ним шляху в мистецтві; одна з головних вимог до майбутніх художників — постійний пошук образотворчої форми та її вдосконалення" [1].

В обох майстернях вільної графіки особливого значення надається розвиткові та вивченню графічних технік. Графічні техніки тепер вивчаються протягом 5 років навчання (замість двох), а базові основи композиції — вже на першому курсі всіх спеціалізацій. Також введено курс комп'ютерної графіки на графічному факультеті. Відповідно значно розширюється діапазон застосування творчих можливостей вихованців майстерні. Студенти розробляють найрізноманітніші композиції, широко використовуючи новітні техніки і технології, в тому числі й комп'ютерні. А завдання викладача сьогодні полягає в тому, щоб, окрім передачі професійного досвіду, розкрити саме творчу неповторність кожної особистості учня. Кажучи словами професора В.К. Шості, в академії майстерня розглядається як творча лабораторія, як експериментальне поле, де відбувається становлення яскравої особистості, котра діє, розвивається у системі загальної культури суспільства і свого часу й активно впливає на них [2].

Творчість випускників майстерні останніх двох десятиліть багато в чому є визначальною не тільки для сучасної української графіки, а й образотворчого мистецтва в цілому. Високий рівень майстерності молодих художників є свідченням глибоко засвоєних високопрофесійних основ, закладених попередниками. Вони стають учасниками і призерами престижних художніх конкурсів, виставок, проектів не лише в Україні, а й за її межами.

Народження нової генерації митців зумовлене не тільки реформами у сфері академічної освіти. Падіння "залізної завіси" відкрило нові обрії та перспективи перед українськими митцями. З'явилися умови для вивчення і перенесення на національний ґрунт найсучасніших та найцікавіших досягнень світового мистецтва. Не менш важливим є те, що з'явилися нові можливості для вивчення білих плям національної культури, мистецтва та історії. Не могли не позначитись на мистецтві і політичні та економічні зміни в суспільстві: зникає поняття державного замовника, формується нова кон'юнктура ринку. Новий час, потреби і нові вимоги змушують художників шукати нових форм і засобів виразності. Графіка в цьому сенсі є надзвичайно вдячним видом мистецтва. Велика кількість виразальних можливостей графіки, вивчення різноманітних технік, вміння пристосувати їх та комбінувати з іншими видами і жанрами образотворчого мистецтва дозволила українським митцям швидко зайняти свою нішу у світовому художньому процесі.

Тяжіння до синтезу мистецтв, таке характерне для буремних часів формування нового суспільства, а зрештою, і злам сторіч в цілому, як ніколи різнобарвно проявляється в новітньому мистецтві, зокрема графіці. І знову-таки вихованці графічного факультету виявляють велику схильність до експериментування, пошуку нових технік, технологій, засобів художньої виразності. Варто відмітити, що якою б технікою не захоплювались художники, у яких би жанрах не працювали і які б теми не обирали, яскрава "графічність" мислення чітко вказує на їхню базову освіту. Імена таких митців знані не лише в Україні. Серед них — Л. Бруевич, К. Путникова, М. Журавель, І. Заставна, М. Кочубей, А. Левницький, Ю. Майстренко, Ю. Пшеничний, О. Стратійчук, В. Франчук, К. Ходаківська та багато інших.

З року в рік зростають вимоги до професійної довершеності художніх творів, ускладнюються засоби виразності, технічні прийоми, образна сфера і тематика. Сьогодні вже мало кого здивує звичайна художня виставка — ускладнюється і спосіб донесення художньої ідеї до глядача. Все частіше проводяться різноманітні художні акції, створюються власні художні концепції і проекти. У більшості з них беруть активну участь й випускники майстерень вільної графіки Андрія Чебикіна і Миколи Компанця, демонструючи такі різні, але завжди цікаві й неповторні хист, талант і майстерність.

1. *Майстерня вільної графіки* М.І. Компанця // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. — Вип. 9. — К., 2002. — С. 55.

2. *Там само.* — С. 63.